Jul i Roskilde

Efter Maleri af Jørgen Rord:
Roskilde Domkirke set fra Bondetinget 1856

ERH. FLENSBORG'S FORLAG
ROSKILDE

1925

Side

Julens Herlighed af Sognepræst H. P. Hansen-Lavind . . . 3
Barndoms-Erindringer af Redaktør Carl Muusmann 5
Smaa Billeder fra Roskilde omkring 1870 af Tømrermester L. Weber 9
Fra min Skoletid i Roskilde af Redaktør Henning Jensen . 11
Op imod Jul —, Digt af Axel Heidam 12
Fattige Børns Juleglæde af Redaktør Georg Christensen . . 13
En Forsoning, Novellette af Axel Heidam 15
Præstegaarden i Hersegade af Frk. Fred. Tolstrup 17
Gamle Roskilde-Borgere omkring 1900 23
Juleskikke paa Hedeboegnen i 1848—50 af Frk. Marie Christophersen, Højelse 24
Fra Firsernes Roskilde af Lensgreve F. Ahlefeldt-Laurvig. 26
Hvad gamle Bedstefar fortalte af Amtsraadsmedlem L. P. Bigaard 30
Roskilde-Vægterne af Direktør Arthur Fang 33

PRÆSTEGAARDEN I HERSEGADE

AF FRED TOLSTRUP

Hvor Hersegade danner et Knæ, ligger Præstegaarden, Gadens kønneste og ejendommeligste Bygning.

»Der staar et Hus med kunstnerisk Snit,
»Professoren« selv gav Tegning.
Præsten faar det at mærke tit,
naar han faar sin Nytaarsregning«.

Der var baade Spøg og Alvor i dette lille Vers, som Far engang skrev til et af sine Børn. Vedligeholdelsen af de forskellige Forsiringer kunde imellem være lidt kostbar. — »Professoren« var Arkæologen, Professor JACOB KORNERUP, den Mand, der — maaske mere end nogen anden — har hævdet og fredet om alle historiske Minder i Roskilde. Ingen, som har kendt hans ejendommelige Skikkelse med det fine Hoved, kan glemme den. — Han færdedes mellem os som et Stykke levende Roskildehistorie, altid rede til at række den, han mødte, en Drik af Kilderne. Professor KORNERUP ejede i mange Aar det lange, lave, graa Hus, der endnu ligger overfor Præstegaarden i Hersegade, og her boede han med sin en Del yngre Hustru og sin smukke, livlige Børneflok. Fru AUGUSTA KORNERUP! — hvor var hun sød og nydelig. Naar jeg tænker paa hende og Professoren sammen, er det, som jeg ser en varm, rød Rose mod en fin, gammel Silhouet. Der var Skønhed over de to. Og Børnene: HELGA, EBBE, LILLI, INGER og LISSA — for et Humør, der var i disse Børn bag de lave Vinduer. Det var et muntert, fornøjeligt Genboskab for Præstegaardens — vist ikke mindre livlige Børneflok.

Præstegaarden i Hersegade.

Fru Frederikke Tolstrup.

Man kaldte i de Tider ofte Mennesker i Roskilde baade ved Fornavn og Efternavn — for at skelne dem fra hinanden. — Jeg havde som Barn det Indtryk, at næsten alle i Byen var i Familie med hinanden, og jeg havde min Morskab af at regne de indbyrdes beslægtede Navne op: KORNERUP, BORCH, BRØNNICHE, LINDHARD, HARTMANN, HERTZ, HERTEL, BANG, GARDE, STEFFENSEN — og vistnok adskilligt flere, hvoraf der nu kun findes faa og enkelte Repræsentanter tilbage imellem os. Ogsaa Fornavnene, de mandlige, havde aabenbart Slægtstradition i sig. Især kom »JACOB« igen, enten alene eller i Sammenstillingerne »HANS JACOB« og »JACOB PETER«, og ind imellem »SØREN« og »ANDERS«. — Der var Sammenhold i alle disse Navne, og der var Dygtighed og Retsind i dem. De gav Roskilde et Præg af sund Velstand og Kultur — parret med sund Nøjsomhed og Tarvelighed. Pyntesyge og Forlystelsessyge trivedes kun smaat paa Gaderne og i Hjemmene i de Dage.

Det var til en Slægtning af Professor KORNERUP, — ANDERS BORCH, at den nuværende Præstegaard i Hersegade blev bygget; men jeg ved ikke, om han nogensinde kom til at bebo den. — Da Far og Mor i 1866 kom til Roskilde, beboedes den af Distriktslæge RYGE, en af den Tids betydeligste Skikkelser paa Stedet. Fra min tidligste Barndom husker jeg denne samvittighedsfulde, dygtige Læge, som vi alle holdt hjerteligt af, — en høj, lidt foroverbøjet Mand, mærket af store, tunge Sorger. Seks Børn lagde han i Mulde paa Graabrødre Kirkegaard. Ingen blev tilbage.

Først i 1867 blev Præstegaarden taget i Brug som Embedsbolig for Andenpræst ved Domkirken. Saa vidt jeg har forstaaet min Fars Beretning, gik det saaledes til med, at den blev Embedsbolig. Da KRISTIAN den 8 engang paa et Besøg i Roskilde saa Domprovstegaarden og samtidig hørte, at der ikke fandtes nogen Embedsbolig til Andenpræsten, skænkede eller tilvejebragte han en Sum Penge, der skulde danne Grundfond til Køb af en Præstegaard til denne.

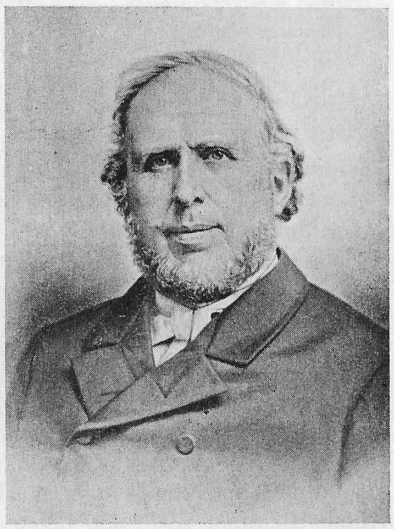

Pastor Carl Tolstrup.

Mine Forældre blev de første Præstefolk, der kom

til at bebo den. I 1867 flyttede de ind i den med 6 Børn, hvoraf den yngste var $^1/_2$ Aar, og i 20 Aar havde deres Børneflok her med dem et lykkeligt Barndomshjem. Ved sin Død efterlod Far sig 9 Børn, hvoraf den yngste var 9 Aar.

Den smukke Præstegaard med de mange lyse, højloftede Stuer fyldtes med Liv og Sang, da Far og Mor med os Børn flyttede ind i den. — Som det endnu vil huskes og vides af mange gamle Mennesker, ejede Far en vidunderlig Sangstemme. Flere Aar efter hans Død saa jeg ham i et svensk Blad omtalt som »Nordens første Tenor« i sin Tid. I unge Dage havde han blandet Toner med JENNY LIND, og i Paris havde han faaet sin Stemme uddannet af hendes vidt berømte Sanglærer, GARÇIA. Her — i Paris — forsøgte man at faa ham til Operaen, idet man stillede ham et Engagement paa 10 Aar med 50,000 Francs om Aaret i Udsigt. Et Øjeblik stod han stille overfor dette Tilbud, der fremkaldte det alvorlige Spørgsmaal hos ham, der dengang var Cand. theol.: »Har jeg virkelig Kald til at blive Præst? — Har jeg den Alvor i Sindet, den Renhed i Hjertet, den Styrke i Viljen, der kræves hertil? — Jeg maa bestemt svare med et Nej. Men mit Haab staar til Gud, fra hvem Kraften kommer. Jeg vil tænke paa min Moder, mine Søstre og alle, jeg elsker i Hjemmet, og i Tanken paa dem vil jeg staa fast« (Efter en Dagbog. Paris, 1. Febr. 1846). — At den Mand, der træffer sit Valg for Livet under en Synsvinkel som denne, ikke kommer til at fortryde, hvad han vælger, siger sig selv.

Familiebillede fra 1869.

Men nu er det Jul! — Jul i Roskilde! I den gamle By med de store Minder, elsket af os alle, der i den saa Dagens Lys. Usynlige, vingede Sendebud gaar fra Dør til Dør og banker og ringer paa, og hvor de lukkes ind, fyldes Hjem og Hjerter med Sang og Glæde. Ogsaa til mit Barndomshjem, Præstegaarden i Hersegade, kommer der Julebud.

Naar der ringes paa Døren, den høje, riflede Gadedør, lyder den gamle Klokke fra Grenaa, fra Fars Barndomshjem. Den har en stærk Klang, som kan høres langt ned i Gaden. Det samme har den Klokke, der ringer os sammen til Morgensangen og til Maaltiderne. Naar vi hører den, faar vi Vinger under Fødderne, thi det gælder om at møde hurtigt.

Døren gaar op, og jeg er hjemme. Her staar Far! Der er Fest over hans høje, stærke Skikkelse, og han fylder Hjemmet med Sol. Ingen kan som han byde Velkommen med vid Favn. Den, der ser ham, bliver glad. Hos ham staar Mor, — hun, der er som ingen anden, — mild og streng, stærk og fin, fuld af Alvor og fuld af Skæmt. »Fromme, stærke Kvinder«, — Mor staar klar i deres Flok, — og dansk er hun og Far til deres inderste Hjerterod. Paa hendes høje Pande staar der for mit Øje med lysende Skrift Ordet »Lydig«, og overalt, hvor det gælder at række Mennesker Kærlighedens Hjælp, kan jeg høre hendes Hjerte banke i Takt med Fars. »De gaar ingen forbi«, — det er det Skudsmaal, man giver dem paa alfar Vej. Selv mener de dog noget andet. De ser og kender deres Livs Forsømmelser og sørger over dem. »Naar man bliver gammel, ser man, hvor meget man har forsømt«, siger Far. Aa ja, blandt Mennesker findes jo kun een, der ikke har lidt under Evnernes Begrænsning.

Og alle mine Søskende — en stor Kreds af store og smaa Børn, fast sammenknyttede med Hjemmets Baand — »LILLI, ANNA, CHRISTIANE« — kaldet »de store Piger«, d. v. s. den ældste Gruppe fra Far's første Ægteskab, — og vi »smaa« — »ELISABETH, FRED, AMALIE, CARL JOHANNES, LAURA MARIA og HOLGER«.

Alt i Hjemmet er rede til Fest. Da Domkirkens Klokker ringer til Juleaftens Gudstjeneste, staar hele Flokken færdig til at følges ad til Kirke. Disse dybe Klokketoner! — »Kirkeklokke, mellem ædle Malme mageløs er for mit Hjerte Du«. — Hvem kan vel i sin Barndom høre dem ringe Julen ind over Roskilde uden i sit Hjertes Inderste at høre dem Livet ud. Der er Klang og Kald fra oven i dem. »Bringer de budne, som færdes der nede, det Budskab fra oven, at alting er rede«. (Indskrift paa Andreaskirkens Klokke i København. J. Paulli).

En egen Glæde er det for Mor og os Børn, at vi paa denne Aften har Far imellem os paa Kirkevejen. Ellers, naar han selv skal prædike, gaar han lidt i Forvejen. Men Juleaften har Domprovsten — GUDE — forbeholdt sig Retten til at tale. Derfor kan Far den Aften sidde mellem os i Kirken. Vejen gaar over det hvide Snetæppe — der er nemlig altid Sne, hvid nyfalden Sne i Barnets Jul — gennem Hersegade, Rosenhavestræde, Kirkestræde, ad den nordre Indgang ind i Kirken. Nu sidder vi der i Forventning. »Stille, stille! Hør det klinger over Jorden hen. — Det er Englen, som os bringer Julebud igen«.

Alle Kirkens Lys er tændte. Og ind under de høje Buer og Hvælvinger lyder nu Orgelets Toner, først dæmpet, næsten hviskende, derefter langsomt stigende til et mægtigt Brus, og saa atter dæmpet. Sindet stemmes til Højtid. Det er den gamle, store Mester MATHISSON-HANSEN, der — med sin lille sorte Fløjelskalot paa det geniale Hoved — sidder ved Orgelet og giver det Liv og Mæle. Gennem hans rige Kunstnersjæl ledes Tonerne fra den usynlige Verden ned til os, der sidder i det lave og lytter. Nu har Julens Engel aandet paa den gamle Tonedigters Hjerte og Haand, og derfor bringer han Julebud til alle Barnehjerter i Kirken. Vidunderligt, naar det mægtige Tonebrus klart og ro-

ligt gaar over i Psalmen: »Op, thi Dagen nu frembryder, som den ganske Verden fryder«, og JÆHNIGEN med sin smukke, kraftige Røst, ledsaget af sit ypperlige Kor, stemmer i, dragende Sangen i Kirken efter sig. Ogsaa Far synger med i Aften, men kun dæmpet, — det gør han altid i større Forsamlinger, undtagen hvis han synger for. Men hvor dæmpet han synger, hører man dog hans Stemmes Klang mellem alle andres. Og ingen elsker jo denne Stemme som vi, hans Børn. Derfor er det en særlig Fryd for os, at han Juleaften er med til at synge »Op, thi Dagen nu frembryder«. Domprovst GUDE — og senere Domprovst POULSEN — vælger altid denne Psalme som den første ved Juleaftensgudstjenesten, saa for Roskildebørn fra 70-erne, 80-erne og 90erne staar den næsten som Porten til Julen. Vi kan slet ikke tænke os nogen anden Indgang.

Naar Gudstjenesten er endt, og den gamle Pilgrimpsalmes sidste Toner, »Fred over Jorden, Menneske fryd Dig, os er en evig Frelser født«, er for stummet i det mægtige Kirkerum, hvor Lysene nu begynder at slukkes, gaar vi med Skaren gennem »Kongeporten« og videre under Himlens Stjernetag — paa ny ledsaget af Domkirkens »dybe, stille, stærke, milde«, højtidsfyldte Klokketoner — fra Jul i Kirken til Jul i Hjemmet. LykkeligeBørn! —

Ved Hjemkomsten fra Kirke gælder det om at faa Maden paa Bordet i en Fart, — og det lykkes. At ingen Mad paa Jord smager som Mors Julegrød — med Mandler i, det ved enhver, — og ligesaa, at ingen bager Julekager som Mor. De er simpelt hen uovertræffelige. Og selv om det hænder, at Gaasestegen bliver ombyttet til en mere prisbillig Flæskesteg, forringer dette ikke Madglæden.

Naar Maaltidet er til Ende, gælder det ikke mindre om at faa Sporene efter det bort i en Fart. Her maa alle Børnehænder hjælpe til, saa godt de kan.

Mor skynder sig ind til Juletræet i »den forreste Stue« for at lægge sidste Haand paa Arbejdet her, og Far gaar op paa sit Værelse, det, der i Frontespicen mod Gaardsiden har Udsigt over Haven og Kirkegaarden, og her skriver han med sin faste, hurtige Haand et Brev, som vi siden skal faa at høre.

Mens Far og Mor gør sig færdige, hver med sit, for derefter sammen at tænde Julelysene, samles vi alle — Børneflokken, »Tjenestefolkene«, som det endnu hedder — en mørkøjet »STINE«, en lysøjet »KIRSTEN« og en »ANDERS« — gode, skikkelige ANDERS, der alle tjener og hjælper os med Troskab, og som til Tak derfor har vor Kærlighed — og Julegæsterne, hvem det nu kan være, »Mostrene« og andre. Vi samles stille i Dagligstuen, og naar den sidste er kommen med, slukkes Lyset. Et forunderligt Øjeblik i Barnets Liv, — et Øjeblik i evighedsstor Forventning.

Endelig slaar Far Fløjdøren op til begge Sider, og her staar han selv og Mor i Juleskær og rækker efter os Børn. Den yngste, HOLGER, tager de imellem sig. Vi andre følger efter, og Barnedansen om Juletræet begynder.

Juletræet! — Fars og Mors og Hjemmets Træ med de mange Lys, der aldrig slukkes for Sjælens Øje, men som mere og mere samler sig i et eneste stort, underfuldt Lys, der vil straale og varme rigere og klarere, jo længere vi kommer frem ad Livets Vej i det dunkle. Rigest i Dødens Stund, naar det vil lyse os frem til det Hjem, som aldrig lukkes. Da Gravens Skygger — en Del Aar senere — omringer HOLGERS unge, kæmpende Sjæl, udbryder han pludselig med Fryd: »Men her er jo ogsaa tændt Lys, Julelys«.

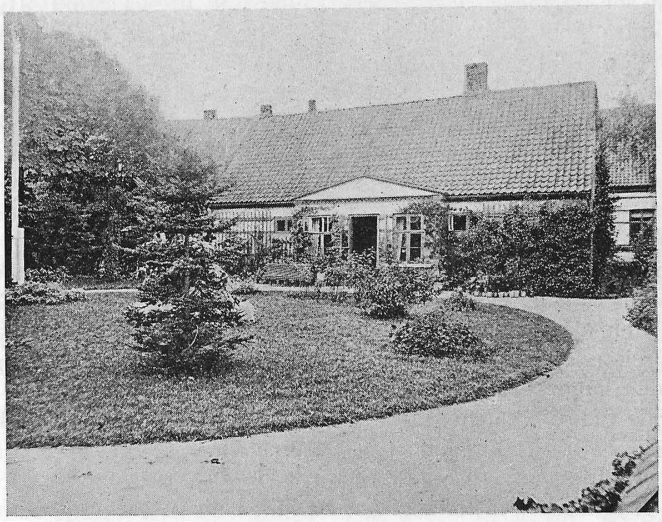

Parti fra Haven 1886.

»Et Barn er født i Betlehem,
Betlehem,
thi glæder sig Jerusalem,
Halleluja, Halleluja«.

Vi synger alle 10 Vers. Far og Mor fører an, og Børnekorets Stemmer lægger sig under deres. Sangen fylder hver Krog i Hjem og Hjerter, og den tager Tankerne med sig. Da føles og opleves det, at Engle bringer »Tonen fra Himlen« ned til Støvet og bærer den herfra did igen. Engle er en levende, nærværende Virkelighed i Barnets Jul i et kristent Hjem.

I et Hjørne af Stuen staar et Transparent, et Billede af Julenat, indrammet med Gran. Dets Kunstværdi er næppe stor; men det er en med et vist Hjertelag udført Gengivelse af et værdifuldt Maleri, og vi Børn elsker nu dette Billede med Englehovederne omkring Jomfru Maria og Jesusbarnet. Fornøjeligt nok er Kærligheden til dette Billede, som Far lod male til Glæde for sine Børn, gaaet i Arv til nogle af hans Børnebørn. I en jydsk Præstegaards Børnekammer har det i mange Aar været Børnenes store Glæde i Juletiden at faa Lov til at sove ind med Lys bag dette Billede.

Mens vi gaar om Træet, skotter vi til det. Efter Psalmen beder Far en kort Bøn, Juleevangeliet har vi hørt i Kirken, saa det gentager han ikke. Men nu siger han med lyttende Mine: »Jeg synes, det ringede, ANDERS, gaa ud og se, hvem det kan være«. Et Øjeblik efter kommer ANDERS ind med et Brev, som han rækker Far. Far tager Lorgnetten paa for bedre at kunne læse Udskriften. »Til Præstegaarden i Hersegade«, staar der. »Ja, saa maa det jo være til os«. Han aabner Brevet og læser, mens vi lytter stille og prøver paa at fange og gemme Lyden af hans Ord og Stemme.

JULEBREV 1881

Glædelig Jul i Jesu Navn
ved Frelserens Barneleje,
med Hvile i Faderens Kærlighedsfavn,
med Barneretten i Eje.

Glædelig Jul fra Ærens Gud,
der troner hist i det høje,
men sender hvert Barn sit Englebud,
der ved Krybben sit Knæ vil nedbøje.

Glædelig Jul med Fred paa Jord
for hvert stridende Hjem og Hjerte,
der stille sig aabner for Naaden stor,
som dulmer hver Strid og hver Smerte!

Glædelig Jul med Guds Velbehag
for Jorderigs Børn de bange,
der længes efter Guds Naadedag
med Himmelens Frydesange.

Glædelig Jul for Fattig og Rig,
for Konge og Folk tillige,
for Fri og Fange, som ønsker sig
at gaa frigjort til Himmerige.

Glædelig Jul for Fjern og Nær,
som efter Glæden mon længes,
med Hjertevarme for hver især,
som i Vinterens Kulde trænges.

Glædelig Jul for vort eget Hjem,
det lyse, det søde, det milde.
Glædelig Jul for alle dem,
der i Hjertet bo tidlig og silde!

Glædelig Jul i Himmerig hist
for Eder i Englenes Fest,
der nu holde Jul hos Jesus Krist,
hvor Juleglæden er bedst!

Der — Jesus — indsamle Du alle dem,
fra hele Jorderigs Egn,
som Hyrderne følge til Betlehem,
at knæle for Himmelens Tegn!

Der samle Du os til Julefest
i Himmerigs gyldne Sale,
hvorom din Kærlighed hver din Gæst
skal evigt synge og tale; C. T.

Det var dengang! — 44 Aar er siden gaaet hen over Jorden, og i Roskilde ser nu meget anderledes ud. Noget bedre, noget mindre godt. Hersegademøllen er reven ned, og Stendigerne, hvoraf der i min Barndom fandtes Strækninger i begge Ender af Gaden, har givet Plads for Huse. Tømmerpladsen, vor dejlige Nabo, hvor vi morede os som Skolebørn, sprang fra Bjælke til Bjælke, løb paa Tønde og meget andet, er borte, — har gemt sig bag et højt Hus. Værst var det, at den prægtige, gamle Eg maatte bort. Ogsaa Præstegaardens Havehus er nu jævnet med Jorden. — Ak, »forbi, forbi«. — »Men i hvert lyst og fagert Minde, gemmes der noget, der ej kan svinde«. — I Mindet staar den endnu, vor kønne, rummelige Havestue med de røde Vægge, den lange, brede Sofa med det hjemmegjorte, blaastribede Betræk, en rigtig Havestuesofa for Børn at boltre sig i, og de gamle, fornøjelige Malerier. Søndagsbordet staar dækket i sin Længde. En ren, hvid Dug, friske Blomster og en blank, snurrende Themaskine pryder det. Der ligger Sommermorgendis over Haven — med Fars grønne Plæne og Mors røde Roser, med summende Bier og kvidrende Fugle. Og vi samles søndagsklædte til Morgensang. Vi staar i Kreds om Bordet og synger: »Saa rejse vi til vort Fædreland, der ligger ej Dag i Dvale«. —

Mange Grave kastedes i de 44 Aar inde paa den gamle Graabrødre Kirkegaard, hvortil der fra Præstegaardshaven fører en lille Laage. Det var i en Sang til Graver Quistgaards, at en af Præstebørnene engang skrev om den, at »Vejen gennem Laagen den gik saa barnelet«. — Kun et Skridt, saa var vi derinde paa Kirkegaarden, hvor Legen fortsattes — sorgløst mellem Grave. At den ikke gik over Stregen, skulde vor gode Ven, Graveren, nok sørge for. Hans egen Ludvig (nu Læge i Lyderslev) og hans Søstersøn, Johan Christian Kall (død i August i dette Aar som Stiftsprovst i Nykøbing-Falster) var jo desuden altid med i Legen. To prægtige Kammerater for os Børn. Og den lille, gamle Graverbolig — den elskede vi næsten som vort andet Hjem.

Snart efter at Far var kommen til Roskilde, fik han et Stykke Jord tilstaaet paa Kirkegaarden, og her satte han en Sten med Indskriften: »Pastor Tolstrups Familiegravsted«.

Den første Grav, der kastedes her, gemmer Støvet af en dejlig 9 Aars Dreng, Johannes, Barn af Fars første Ægteskab, — der døde i 1871. Det var Fars og Mors første, store Hjertesorg i Roskilde. Men samme Dag, som de gemte lille Johannes, døbte Far hjemme i Præstegaarden sin og Mors lille, nyfødte Dreng, »Carl Johannes«, der voksede op med os andre. Senere gemtes i den samme Grav to smaa Børnebørn og i Graven ved Siden af to Børn, der døde kort efter, at de var født. Over dem staar Indskriften: »Lader de smaa Børn komme til mig«.

I Aaret 1886 kastedes Fars Grav. En Del gamle Mennesker i Roskilde husker vist endnu hin Augustaften, da det Budskab gik gennem Byen, at Pastor Tolstrup var død. Da var der mange Øjne og Hjerter i Roskilde, der græd og sørgede, thi Far var elsket, som han selv elskede. Og for dem af Præstegaardsbørnene, der var hjemme den Aften, var det, som om Solen for bestandig var gaaet ned over deres Barndomshjem. Al Glæde syntes flygtet, og al Sang forstummet.

Far døde i Karlsbad, hvorfra det tunge Budskab kom hjem til Roskilde. I Haab om ved dette Badested at finde Hjælp mod en Sygdom, der i nogle Maaneder havde tæret paa ham, var han — kort før sin Død — rejst hertil. Mor og Elisabeth fulgte ham. Natten til 2. August udaandede Far efter et Døgns haard Strid, der dog imellem afløstes af stille Stunder, hvori kun Tak og Fred fyldte hans Sind. Da var det, han sendte Hilsen hjem til Roskilde, til Menigheden, til sine Børn og mange Venner. »Hils mine Venner, — jeg har ingen Fjender. Hils mit Hjem, mit elskede Hjem, mit yndige Hjem. Hils mine Roser«. — »Jeg er en lykkelig Mand, — Gud over mig og Jer to hos mig«. Saa talte han om, at han ønskede, at hans Støv maatte blive ført hjem for at hvile »i Læ af Domkirken«, og derefter bad han Mor om at bekende Troen for og med sig, og sammen med hende og Elisabeth sang han de tre sidste Vers af »Du Herre Krist«. »Jeg være vil, o Jesus mild, hvor Du mig helst vil have«. Men da han havde sunget »Amen«, sagde han: »Det er kun Graaspurvens Pip, Lærken er fløjet bort«. — Ja, Lærken var fløjet bort. I 20 Aar havde den sunget klart til Guds Ære over Roskilde og sunget Menneskehjerter til Trøst og Fred og Glæde, Nu var den fløjet hjem til Gud.

Da det rygtedes, at Far var død i Karlsbad, var der mere end een Mand i Roskilde, der tænkte paa at rejse Mor og Elisabeth i Møde paa den tunge Hjemrejse. Man enedes dog snart om, at den bedste Mand til at røgte dette Hverv var Boghandler Erhard Flensborg, Manden med den praktiske Sans, det kærlige Hjerte og det milde, smukke Øje. Naar Elisabeth senere i Livet talte om denne Rejse, sagde hun altid: »Det var, som jeg saa en Engel, da jeg saa Flensborg staa der paa Banegaarden i Berlin«. Mor og hun var segnende trætte af den lange og trange Rejse i fremmed Land, og de praktiske Vanskeligheder ved den var ved at overstige deres Kræfter. Og nu stod her pludselig og uventet, thi Bud herom havde ikke

kunnet naa dem, en af deres egne — med Evne, Vilje og Hjerte til at lette dem Byrden. — Til sine Dages Ende velsignede Mor den Mand, der saaledes hjalp hende paa hendes Livs tungeste Rejse.

Saa naaede de hjem. Toget var ventet Kl. 7, og der var sort ved Banegaarden og paa Torvet af Mennesker, der vilde tage imod det. Arbejdsfolk og Haandværkere mødte i deres Arbejdstøj, — de turde ikke give sig Tid til at gaa hjem og skifte. Men de maatte vente længe. Toget kom først Kl. 9. Da Mor saa dette Syn, som hun ikke havde været betænkt paa, var det et Øjeblik ved at tage Magten fra hende. Modsætningen mellem dette og Ensomhedsfølelsen, der havde knuget hende i det fremmede, var for stærk. Men hun rankede sig snart og gik roligt med os Børn, fulgt af den store Skare, bag efter Fars Kiste, der blev baaren af Vennehænder, som kappedes om Retten til dette Hverv. Da vi nærmede os Præstegaarden, var Vejen ved at blive Mor for tung, og — vante som hun og vi alle var til at bruge Sangens Gave i Sorg som i Glæde — faldt det hende da helt naturligt at komme sit forpinte Hjerte til Hjælp ved at istemme en af Hjemmets hyppige Morgensange: »Under dine Vingers Skygge, Herre, lad mig bo og bygge, til Du vil hjemkalde mig«. Under disse Toner blev derfor Fars Støv baaret ind i Hjemmet. — Havestuen var smykket til Modtagelsen, og her stod Kisten indtil Aftenen før Begravelsen, da den blev baaret hen i Domkirken. Men før den Menneskeskare, der hin Sommeraften fulgte med ind i Præstegaardshaven, skiltes, stillede Mor sig stille ved Hovedenden af Fars Kiste, bragte hans Hilsen og bekendte derefter Troen og bad Fadervor. — Da forstod vi Børn, at den Kraft, som havde baaret Far og Mor i Livet og i Glædens Dage, den havde ikke svigtet Far i Døden og svigtede ej heller nu Mor i Sorgen. Og dermed faldt der Stilhed ogsaa over v o r Sorg.

Interiør fra Præstegaarden 1886.

Foran den store Sten paa Graabrødre Kirkegaard blev Fars Støv lagt til Hvile. Hvor hans Grav kastedes, fandt man Levninger af det gamle Graabrødrekloster. En Bue af dette hvælver sig endnu mellem Fars og Mors Grave.

»Hvor stort et Øje er dog ej din Faders Grav«, skal Vismanden Sophokles have sagt. Fars Død blev os til Velsignelse, idet den virkede styrket Sammenhold ej blot mellem Mor og os Børn, men ogsaa mellem os Søskende indbyrdes. Vi begyndte at forstaa, at det gælder for os Mennesker om at leve saaledes sammen, at vi kan taale og bære Dødens Adskillelse, naar den kommer.

Mor var straks besluttet paa at blive i Roskilde for her at bevare et Hjem for sig og os. Vi fik nu — efter at have forladt Barndomshjemmet i Hersegade — en Række lykkelige Ungdomsaar med hende i det nye Hjem, som hun byggede os oppe i Jernbanegade. De to æ'dste Søstre var gift, da Far døde — Lilli med Landinspektør Mackeprang, Odense, — Anna med Læge Ludvig Møller, Vejle. Den tredje, Christiane, havde 2 Maaneder efter hans Død Bryllup i Domkirken med daværende Missionær i Santhalistan, Pastor Oscar Berg, med hvem hun straks efter rejste til Indien. De blev senere bosat i Norge, hvor hun endnu lever. — Men vi seks »smaa« blev her og flokkedes, som sagt, endnu i nogle Aar om Mor, der ikke lammedes af sin Sorg og sit Savn, men snarere genoptog og fortsatte Livet i Roskilde med fornyet Kraft og Kærlighed. — For den, der kendte og fulgte Mor i de 19 Aar, hvori hun overlevede Far, er det ikke vanskeligt den Dag i Dag at se Sporene efter hende. I Størstedelen af det Menighedsarbejde, der findes her, har Mor — i Fortsættelse af sit Samliv med Far — ganske stilfærdigt lagt et eller flere af de første Frø. Om dette nu er husket eller glemt, betyder jo intet. Selv havde Mor en god Evne til ikke at lade den venstre Haand vide, hvad den højre gjorde.

Atter gik Aarene — med Arbejde, med Glæde og Sang. Ind imellem havde vi dog tunge Tider, især naar Sygdom gæstede min yngste Bror; men da var han selv den flinkeste af os alle til at holde Modet og Humøret oppe.

Men heller ikke dette Ungdomsliv kunde jo vare ved mere end til en Tid. I Aaret 1893 begyndte det at løsnes i sine ydre Sammenføjninger. I og for sig en lykkelig Dag. En Bryllupsdag i Juni. Bruden var Elisabeth, og mer straalende Brud har Roskilde Domkirke sjælden set. Brudgommen var en norsk Præst, Nr. 2, Erling Grønland. Holger knurrede rigtignok og sagde: »Uh, de graadige Nordmænd«, og vi andre — med Mor i Spidsen — var ikke langt fra at sørge. Det var i hvert Fald ingen Spøg for os, at »Bibbe«, som hun hed i det hjemlige Sprog, naar vi da ikke kaldte hende »Kommandanten«, drog saa langt af Led. Hun havde nu været den fødte Fører for alle os yngre Søskende — og en god Fører. Men da Erling, den gode, kloge Nordmand, som han var og er, først havde Foden fast indenfor Kredsen, sørgede han snart for at vende denne Familiesorg til Glæde.

Mest ondt havde Amalie ved at komme til Rette med denne og al anden Livets Omskiftelse. »Lille Malle« — Fars »udtrykte Billede« mere end nogen af os andre. En rank, blaaøjet Pige med friske, røde Kinder og det gladeste Smil. Hvor sød Du var. Og hvor stor uden Ord til at tænke paa andre og glemme dig selv. Hvorfor lagde der sig saadant Vemod over dig, Du som før var saa glad? Hvorfor blev Du saa stille? Det var en smuk, glædesfyldt Sct. Hansaften i 1895,

at vi lukkede disse klare Øjne. En Tyfus gjorde brat Ende paa hendes Liv midt i Ungdommen. — Vi vidste hende gemt i Kærlighedens Favn; men hvor vi savnede hende. Det er en Sorg helt for sig selv at miste sine Søskende. Et Stykke af ens eget Liv, ens Barndom og Ungdom, lægges i Mulde med dem. Da lille Malles Hjerte brast, brast en Streng for os alle. Søskendekoret tonede aldrig mere fuldt hernede. — Hun blev lagt til Hvile ved Siden af Far.

Tre Aar senere fulgte HOLGER hende, kort efter, at CARL JOHANNES var bleven kaldet til Præst ved de Classenske Boliger paa Frederiksberg. Der kunde være meget at sige om HOLGER, den 21-aarige Student, hvis korte Liv blev til saa rig Velsignelse, og hvis Bortgang herfra blev en tonende Sejrssang. Men kun saa meget: Han lignede i sin Død Far deri, at han bogstavelig sang sig gennem Mørket, saa det lyste om ham. »Jeg rejser og ved, hvor Rejsen gaar hen, den gaar til Guds evige Rige«. Da hans unge, modige Sjæl var faren bort, efterlod den iblandt os en Lysstribe saa bred og klar, at Sorg og Savn næsten glemtes i den.

— — —

Men naar en Mor sender sine Børn forud til den ukendte Strand, drages hun selv efter. I Aaret 1905 gemtes hendes elskede Skikkelse for os. Paa hendes Gravsten staar der: »Min Sjæl, lov Herren«, — det er det bedste Udtryk, vi kendte for hendes Hjertes dybeste Trang og Vilje.

Pastor Tolstrups Gravsted 1886.

Saa ren som en Lilje i Blomstervang,
saa fin som de hængende Birke,
saa mild som Guds Ord i en Morgensang,
saa glad som det ringer til Kirke.

Jeg ved ikke, om eller af hvem disse Linjer først er skrevne; men da Mor var gaaet bort, var der et Menneske, der — trods sin store Forskellighed fra hende — havde staaet hendes Hjerte meget nær, som skrev dem til mig med den Tilføjelse, at »saadan var hun«. — Ja, saadan var Mor.

Mor gik saa let. Hun var saa rank og hurtig — og dertil saa munter og djærv. Hun kunde — helt op under de graa Haar — le saa hjerteligt og ungdomsfriskt, at kun faa kan gøre hende det efter. Sladderen kom hende vanskeligt nær, thi hendes kraftige: »Det er Løgn« jog den snart paa Flugt. Umiddelbart kunde og vilde Mor ikke tro noget ondt, der blev sagt hende om et Menneske, og hvis Kendsgerningerne sørgeligt tvang hende dertil, da sørgede hun som faa — men hun dømte ikke. Ramtes nogen indenfor Mors Synskreds af en stor Sorg eller Ulykke — lige meget om den var uforskyldt eller selvforskyldt — da kunde hun ikke forholde sig passiv, men nødtes af sit Hjerte til at gaa ind under et saadant Hjems eller Menneskes Tag. Og hvor hun gik over en Tærskel, fulgte Trøst og Fred fra Gud med af sig selv. — Saa langt som vi Børn kendte Mor, ejede hun Dagmarsindet, dets Højhed, dets Mildhed og Renhed. — Gennem to stjerneklare Øjne lyste det ud over Livet.

Aaret efter, at Mor var gaaet bort, lukkede ELISABETH sine Øjne.

Hun naaede at faa et skønt Eftermæle i det Folk, blandt de Mennesker, mellem hvem hun havde levet. Hun arbejdede, mens det var Dag, og der var Hjerteslag i hendes Arbejde. Det forstod Nordmændene, og derfor elskede de hende. Sin Grav fik hun paa vor Frelsers Gravlund i Kristiania.

CARL JOHANNES talte baade ved HOLGERS, Mors og ELISABETHS Grave. Selv levede han til 1911, da han efter en kortvarig Sygdom døde som Præst ved den nybyggede Godthaabskirke paa Frederiksberg. Fra Guds Haand havde han faaet mange gode Gaver, som han alle tog i Livets Tjeneste, og det kan vel siges, at han derved blev en af vor Tids lysende Præsteskikkelser. Ligesom HOLGER efterlod han sig en Solstribe, hvori der spirer Glæde for dem, der elskede ham. Han ægtede i 1898 MARIE CLÉMENSEN, Datter af Overlæge C. i Nyborg, med hvem han levede et sjældent lykkeligt Samliv, og han efterlod sig en Søn, FLEMMING, der nu er 19 Aar.

Han ligger begravet paa Gentofte Kirkegaard. — LAURA MARIA lever endnu. Hun er gift med HOLGERS Ven, Pastor EINAR ANDERSEN, der er Præst i Jylland.

Kun een af Flokken blev tilbage i Roskilde. Det er hende, der paa Opfordring har skrevet dette, og som nu sender det ud som en Hilsen fra svundne Dage til den By, der er hende kærere end nogen anden.

Nu falder Julesneen over Grave,
der gemte dem, jeg elsked' først og bedst,
nu gaar jeg ene til den stille Have
og fejrer der med Tak min Julefest, —
med Tak, at Graven — for vor Sans det sidste —
dog overstraales klart af Livets Haab,
og med den Tro, at vi skal aldrig miste
det Liv, os Gud har givet i vor Daab.

Saa fald, Du hvide Julesne, fald stille
og tæt om mine kæres Grave ned.
Lad Stormens Orgel bruse kun og spille,
al Storm til Trods, de hviler i Guds Fred.
Og eengang, eengang — Herre, lad mig være
blandt dem, der ser hint Paaskemorgengry —
de skal gaa frem af Graven, til Guds Ære,
til evigt, saligt Samlivs Fryd paany!